

**ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО КОЛЕДЖУ**

У статті обґрунтовано доцільність диференційованого підходу до організації самостійної роботи студентів технічного коледжу, запропоновано типологію студентів для здійснення диференціації.

Розвиток українського суспільства потребує істотних змін у системі національної освіти, оновлення її змісту. У контексті євроінтеграційних процесів наша держава визнає необхідність єдиного освітнього, наукового та суспільно-економічного простору європейського регіону й поступово впроваджує у систему вищої освіти вимоги Болонського процесу.

Швидка динаміка розвитку науки, техніки, економіки потребує переосмислення ставлення до освіти, професійної підготовки спеціалістів. Очевидною стає необхідність навчання та вдосконалення фахової підготовки протягом усього життя. Реалізація стратегії неперервної освіти тісно пов'язана з посиленням ролі самостійної роботи студентів на всіх рівнях освітньої системи.

Учені й педагоги-практики завжди приділяли багато уваги дослідженню різних аспектів, пов'язаних із самостійною роботою. Значущість самостійної роботи в здійсненні процесу навчання знайшла своє відображення як у класичній педагогічній спадщині (Ф.-А. Дістервег, Я.А. Коменський, Й.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, К.Д. Ушинський), так і у вітчизняній науковій думці (В.К. Буряк, О.А. Дубасенюк, М.Д. Касьяненко, В.А. Козаков, П.І. Підкасистий, О.Я. Савченко, Н.Г. Сидорчук та ін.). Психологічні аспекти цієї проблеми висвітлювались у дослідженнях С.М. Дмитрієвої, О.І. Кульчицької, В.О. Моляка, В.В. Рибалки, В.А. Семиченка, І.С. Якиманської та інших.

Однак, незважаючи на широкий і різноплановий характер досліджень, присвячених самостійній роботі, дотепер відсутня в повному обсязі наукова база для вирішення проблем організації самостійної роботи студентів коледжів, які сьогодні віднесені до категорії вищих навчальних закладів України I-II рівнів акредитації. Певна специфіка організації навчального процесу, вікові особливості студентської аудиторії зазначених закладів освіти, а також той аргумент, що більшість студентів коледжів мають за мету продовження навчання у вищих навчальних закладах III – IV рівня акредитації або за межами нашої країни, зумовлюють необхідність розробки спеціальних методик для вдосконалення самостійної роботи студентів. Найбільшої актуальності набуває така її організація, за якої кожен студент коледжу працював би на максимумі своїх можливостей.

На нашу думку, в умовах коледжу доцільним є застосування диференційованого підходу до організації самостійної роботи. Метою статті є розгляд деяких аспектів диференціації самостійної роботи студентів коледжу технічного спрямування під час вивчення природничо-математичних дисциплін.

Проблема індивідуалізації та диференціації навчання займає провідне місце в педагогічній науці й практиці. Дидактичний принцип індивідуального підходу передбачає врахування в освітньому процесі індивідуальних особливостей тих, хто навчається, і створення на цій основі умов для їх особистісного розвитку й самореалізації.

Під час роботи в академічних групах чисельністю близько 30 осіб надзвичайно важко врахувати індивідуальні якості всіх студентів, тому варто індивідуалізацію навчання поєднувати з його диференціацією. Це дозволить практично зменшити кількість студентів, які потребують особливого індивідуального підходу, і кожен студент зможе працювати на адекватному рівні [1].

Термін *диференціація* (від лат. *differentia* – різноманітність, відмінність) означає поділ, розчленування чогось на окремі різноманітні елементи [2: 224]. У педагогіці *диференційований підхід* – це цілеспрямована діяльність учителя з навчання й виховання кожного учня, яка передбачає використання різних рівнів навчального матеріалу, різних навчальних планів і програм, різних прийомів і методів навчання, що відповідають різним рівням інтелектуального розвитку тих, хто навчається [3: 61].

Виділяють два види диференціації: *зовнішню (профільну)* і *внутрішню (рівневу)*. Під зовнішньою диференціацією розуміють навчання різних груп учнів за програмами, які відрізняються не лише глибиною викладу матеріалу, а й змістом, обсягом вправ, вимог до знань і вмінь учнів. Навчальний процес у коледжі скерований державними планами й програмами, освітньо-кваліфікаційні вимоги до спеціалістів чітко визначені відповідними документами. Обравши певний коледж, молоді люди визначились зі спеціалізацією. Отже, розглядати питання профільної диференціації в технічних коледжах немає сенсу. Актуальним залишається здійснення внутрішньої диференціації, яка передбачає типологічне групування студентів за певними властивостями всередині академічної групи [3: 55].

Контингент учнів коледжу досить неоднорідний. У межах академічної групи, крім особливих індивідуальних якостей, студенти різною мірою володіють уміньми й навичками самостійного виконання навчальних завдань, мають відмінності в спрямованості розумової й пізнавальної діяльності, вольової та емоційної сфер особистості, що створює передумови для здійснення диференціації їх самостійної роботи.

Під *диференціацією самостійної роботи* будемо розуміти діяльність викладача, спрямовану на організацію самостійної роботи студентів, що передбачає використання різноманітних форм самостійної роботи, її методів, прийомів, які відповідають різним індивідуально-типологічним особливостям студентів, з метою підвищення продуктивності такої роботи.

Підґрунтям для диференціації самостійної роботи можуть слугувати різні критерії. По-перше, розподіл на підгрупи здійснюється за рівнем навчальних досягнень, що на практиці зустрічається найчастіше. В іншому разі в основі диференціації лежать індивідуальні відмінності навчальної діяльності студентів, окремі їх психологічні особливості тощо.

Типовим індивідуальним особливостям студентів присвячена велика кількість наукової літератури. У ній представлені глибокі дослідження темпераменту (В.С. Мерлін, В.Д. Небиліцин), індивідуальних відмінностей у психічних процесах (Д.М. Богоявленський, Н.О. Менчинська), мотивів навчання й пізнавальних інтересів (О.С. Гребенюк, Г.І. Щукіна, О.М. Леонтьєв), індивідуального стилю навчання (К.М. Гуревич, Є.О. Клімов, В.С. Мерлін), розвитку вміння самостійно працювати (Є.С. Рабунський, І.Е. Унт) та ін. Спостереження за самостійною діяльністю студентів переконують, що різноманітне поєднання індивідуальних особливостей по-різному впливає на самостійність у ході виконання поставлених задач.

Здійснивши теоретичний аналіз різних типологій студентів із використанням діяльнісного підходу до визначення змісту самостійної роботи [4; 5; 6], ми виділили наступні індивідуально-типологічні ознаки, що мають вплив на організацію самостійної роботи: 1) *рівень навчальної мотивації*; 2) *працездатність*; 3) *успішність*. Вважаємо, що такий набір ознак є достатнім, оскільки відповідає структурі навчальної діяльності. Ці ознаки доступні й зручні, вони можуть бути легко й оперативно виміряні за існуючими методиками.

Діяльність людини завжди обумовлена мотивацією, її цілями, волею, потребами [5; 7]. Тому від того, якими мотивами керується студент, яких цілей він прагне досягнути, залежить його ставлення до навчання, успішність. Нами виділено три рівні мотивації навчальної діяльності студентів. На I рівні (низькому) до навчання студентів спонукають зовнішні причини (необхідність скласти залік, загроза відрахування, примус з боку батьків). На II рівні можна виділити різноманітні мотиви: й особистісні, і мотиви обов'язку, і відповідальності, і розуміння необхідності набуття професії. Однак усі позитивні мотиви пов'язані лише з результативною стороною процесу навчання, орієнтовані на успіх, досягнення певного результату. Студентів з III (високим) рівнем мотивації вирізняє глибоке розуміння необхідності освіти, набуття спеціальності, бажання стати фахівцем у своїй майбутній професії.

Працездатність – це потенційна можливість індивіда виконувати певну діяльність на заданому рівні ефективності у відведений час [8: 294]. Вона характеризує властивості нервової системи, а саме: швидкість просування вперед у засвоєнні матеріалу, концентрацію уваги, що проявляються під час виконання навчальних операцій. Для зручності здійснення типології ми виділили високу й низьку працездатність.

Успішність ми розуміємо як міру продуктивності навчальної діяльності. При цьому розглядаємо: 1) високу (студенти навчаються на "5" і "4" за п'ятибальною шкалою оцінювання); 2) середню (на "4" і "3"); 3) низьку ("3" і "2") успішність.

На основі вказаних показників у кожній академічній групі можна виділити типологічні підгрупи студентів для здійснення диференціації самостійної роботи. Аналіз спостережень, попередніх результатів дослідження, що здійснюється в Житомирському автомобільно-дорожньому коледжі, вказує на те, що такі підгрупи можуть бути сформовані наступним чином (див. табл.1).

А – група студентів, у яких III рівень мотивації, працездатність та успішність високі. Добре встигають у навчанні, впевнені в собі, зацікавлені в освіті й майбутній спеціальності.

В – студенти, які мають чіткі мотиви навчання, але низьку працездатність. Високої успішності такі студенти досягають завдяки великій наполегливості, старанності.

С – студенти з II рівнем мотивації, високою працездатністю й успішністю. Часто їх характеризує високий рівень домагань, бажання виділитись у колективі. Вони досить активні.

Д – у таких студентів мотивація III рівня, низька працездатність, середня успішність. Працюють повільно, але старанні, прагнуть досягти гарних результатів у навчанні.

Е – студенти з мотивацією II рівня, їх працездатність висока, успішність середня. Такі студенти найчастіше цікавляться лише окремими предметами, іншим дисциплінам достатньої уваги не приділяють.

Г – група студентів, які мають II рівень мотивації, низьку працездатність, середню успішність. Часто такі студенти мають неглибокі базові знання, невпевнені у власних силах.

Ж – у студентів низький рівень мотивації, висока працездатність, середня успішність. Студенти цієї групи не бажають вчитися, але мають певні здібності до навчання.

З – студенти з I рівнем мотивації, низькою працездатністю, низькою успішністю, слабкі, пасивні в навчанні.

И – студенти з II рівнем мотивації, низькою працездатністю й успішністю. Це також слабкі студенти, але вони не позбавлені бажання одержати освіту, часто їм заважають великі прогалини в знаннях, невміння організовувати свою роботу.

М – особлива типологічна підгрупа студентів з III рівнем мотивації, високою працездатністю, але низькою успішністю. Найчастіше такі студенти мають неадекватну самооцінку й виявляють підвищену активність.

Таблиця 1.

№ п/п	Типологічні групи студентів	Рівень мотивації	Працездатність	Успішність
1.	А В	III III	Висока Низька	Висока

	С	П	Висока	
2.	D E F G	III II II I	Низька Висока Низька Висока	Середня
3.	H K M	I II III	Низька Низька Висока	Низька

Отже, виділено десять типологічних підгруп, із яких можна сформувати три умовні групи студентів із високими, середніми й низькими можливостями в здійсненні самостійної роботи. Такий поділ досить приблизний, підгрупи динамічні. Диференціюючи самостійну роботу, викладач стимулюватиме розвиток студентів, вони поступово долатимуть прогалини в знаннях, зможуть опанувати прийоми й методи самостійної праці, навчання їх стане більш продуктивним. Деякою мірою повинні змінюватись і психологічні властивості студентів, розвиватися самостійність як риса особистості. Отже, передбачається міграція студентів із однієї типологічної групи до іншої. Взагалі сенс диференціації полягає в тому, щоб самостійна діяльність захопила студента, у нього з'явилася віра у власні можливості, відчуття морального задоволення від досягнення певних результатів, на які раніше цей студент навіть не сподівався.

Диференційований підхід до організації самостійної роботи студентів у технічному коледжі вимагає особливої методичної підготовки до проведення занять із дисциплін, що входять до природничо-математичного циклу, а саме:

- умовного розподілу студентів на групи відповідно до запропонованої типології;
- визначення головних, базових і опорних понять, умінь і навичок з теми, що вивчається;
- типологічного структурування навчального матеріалу, поглиблення й спрощення його змісту для окремих груп студентів;
- підбору завдань різного рівня складності для самостійної роботи студентів;
- застосування відповідних методів та прийомів самостійної роботи на занятті;
- оптимального поєднання різних форм роботи на занятті (фронтальна, робота в групах, індивідуальні завдання тощо);
- дозування часу для самостійного виконання завдань різними типологічними групами студентів;
- виваженості у визначеності викладачем обсягу його допомоги студентам під час їх самостійної роботи;
- диференціації домашніх завдань і позааудиторної самостійної роботи студентів.

Диференціація навчання є проявом гуманізації освіти. В її основі лежить ідея поваги до особистості, її нахилів та інтересів, самореалізації особи. Як результат, упровадження диференціації самостійної роботи створює сприятливі умови для розвитку студента, зміцнення його віри в себе, у власні сили й можливості.

Наші подальші дослідження спрямовані на розробку методичних рекомендацій щодо практичного здійснення диференціації самостійної роботи студентів у технічному коледжі для викладачів природничо-математичних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабанский Ю.К., Потапшик М.М. Оптимизация педагогического процесса. – К.: Рад. шк., 1984. – 287 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і голов. ред. В.Т. Бусел – К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003. – 1440 с.
3. Сікорський П.І. Організація диференційованого навчання в сільській школі: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – К.: Ін-т педагог. і психолог. проф. освіти АПН України, 1995. – 160 с.
4. Бударный А.А. Индивидуальный подход в обучении // Среднее специальное образование. – 1973. – №4. – С. 43 – 45.
5. Гребенюк О.С. Формирование интереса к учебной и трудовой деятельности у учащихся средних профтехучилищ. – М.: Высш.шк., 1986. – 48 с.
6. Рабунский Е.С. Индивидуальный подход в процессе обучения школьников (на основе анализа их самостоятельной учебной деятельности). – М.: Педагогика, 1975. – 184 с.
7. Заика Е.В. Психологические вопросы организации самостоятельной работы студентов в вузе // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – №5. – С. 13 – 19. – №6. – С. 21- 32.
8. Краткий психологический словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. – 431 с.

Матеріал надійшов до редакції 19.09.2005 р.

Королюк Е.Н. Дифференцированный подход к организации самостоятельной работы студентов технического колледжа.

В статье обоснована целесообразность дифференцированного подхода к организации самостоятельной работы студентов технического колледжа, предложено типологию студентов для осуществления дифференциации.

Korolyuk O.M. Differential Approach in Organization of Technical College Students' Self-study.

The author attempts to substantiate the practicability of differential approach in organization of technical college students' self-study. Suggested also is the typology of student' groups for performing the differentiation.